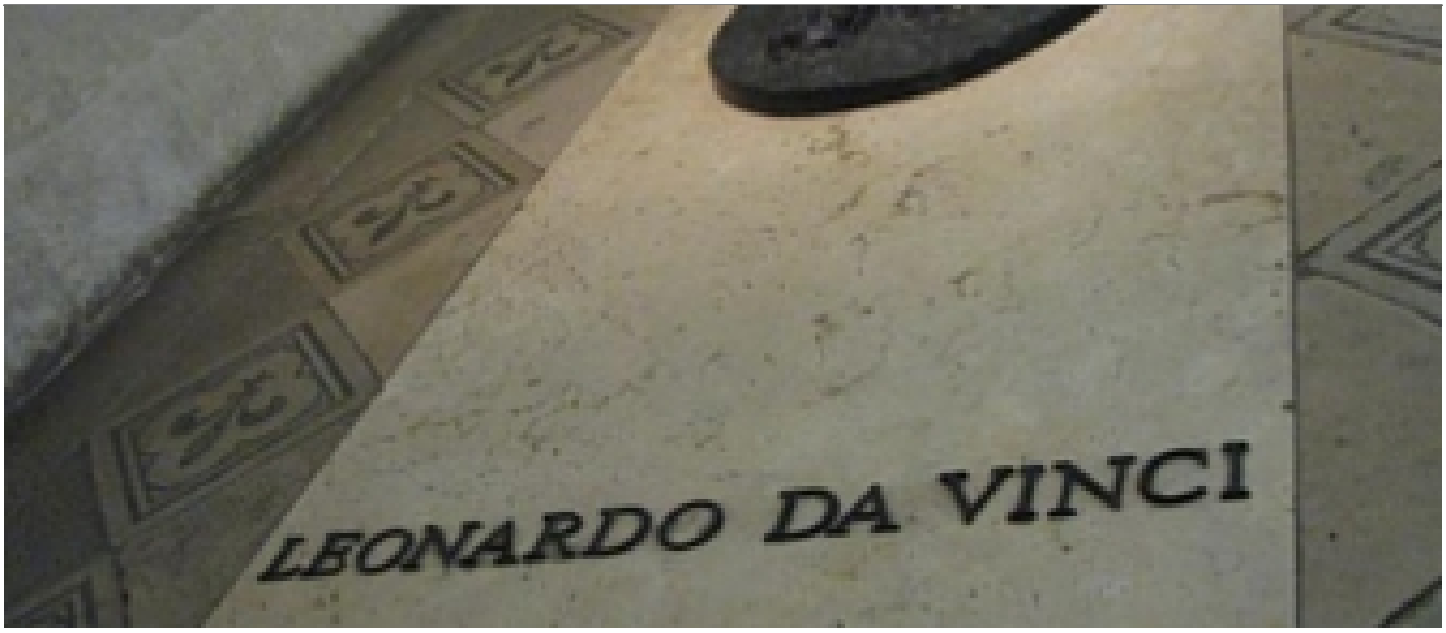

La silenciosa mort de Leonardo della Rovere i el naixement de Leonardo da Vinci

Autor: David Grau
Data de publicació: 27-04-2012

Si en Leonardo da Vinci va ser en realiat en Lleonard della Rovere, com defensa en Jordi Bilbeny, aleshores la mort d'aquest al 1475 havia de ser un muntatge. Ho va ser? En David Grau hi aprofundeix i ens fa saber que el cos del pretès difunt, tot i ser el Prefecte de Roma, el nebot del papa Sixte IV i el gendre del rei Ferran de Nàpols, mai no s'ha trobat enterrat enlloc.

Silenciosa mort, o si més no, discreta defunció la de Leonardo della Rovere l'11 de novembre del 1475. Hi ha pocs comentaris coetanis que n'aportin informació: que jo conegui, un petit paràgraf en el Diario della città di Roma de l'escrivent del Senat romà Stefano Infessura, i el discurs dedicat d'un tal Francesc de Toledo, conegut com a Oratio in funere di Leonardo di Robore.

De Leonardo della Rovere es podria pensar que deu el fet d'haver passat a la història discretament, al detall circumstancial de ser nebot del famós papa Sixte IV. Aquest, poc després d'arribar al cim de l'església catòlica, l'havia nomenat Prefecte –a o sigui cap militar de la ciutat de Roma–, a través del nepotisme amb què els della Rovere van excel·lir. Com a conseqüència o paral·lelament a aquest nomenament, es mogueren els fils per casar-lo amb algú important. L'escollida fou una filla natural del rei de Nàpols, la Joana d'Aragó. Com a dot d'aquest interessant matrimoni reial, Leonardo rebé els controvertits ducats de Sora i Arce, en territori fronterer entre els Estats Pontificis i el Regne de Nàpols. Aital unió de Leonardo i la casa de Nàpols no era únicament un pas més en la cimentació de les bones relacions del Papa amb el regne meridional i un augment de pes familiar dels nouvinguts al Vaticà, sinó que pretenia crear un futur sòlid –empeltat de della Rovere i de la casa reial catalana de Nàpols– per a uns territoris que havien estat motiu d'enfrontament entre papes, senyors locals i sobirans de Nàpols des de feia molt de temps.

Si Francesco della Rovere fou investit pontífex l'any 1471, Leonardo ja acumulava tot aquell poder abans que acabés el 1472. No està gens malament per a algú que és descrit d'una manera tan trista en el diari de Stefano Infessura abans

citat: "era un homo molto piccolo; et lo intelletto corrispondeva alla persona"1. Més o menys, ve a dir-nos que parlem d'algú molt baixet i, a sobre, amb ben poques llums. Aquell oncle poderós havia d'estimar molt el desnerit Leonardo, perquè, si no, no li hauria permès d'amassar tant de favor i tan ràpidament.

Arribem a l'any 1475, any catalogat de la seva mort, sense massa notícies d'aquest home i els seus fets. Així ho narra Infessura: "die 11 novembris morse lo prefetto piccinino nepote di papa sixto in nello pallazzo de Santo Pietro ad Vincula, et fo portato ad Santo Pietro, et folli fatto honore da Romani et cortesciani2.

Tot i desaparegut, Infessura el segueix ridiculitzant anomenant-lo el Prefecte petitet! A part de la burla, la narració és pelada i freda: fineix al palau de Sant Pietro in Vincula i les despulles són traslladades a Sant Pere, on el poble i els cortesans li retran honors.

La primera connotació, particular i subjectiva, és que amb tot el que he llegit sobre aquesta família, me n'adono que a aquest personatge en concret sempre se'l tracta d'una manera tangencial, evasiva, sense mirar-lo als ulls, anomenant-lo d'esquitllentes, com si amagués un no sé què. Sembla que gairebé tothom doni per fet que, com que era baixet i tonto, no calgui preguntar-nos si estava malalt o si, potser, morí sobtadament. Tampoc no coneixem si el seu benefactor va sofrir-ne un dol d'algun tipus, quan sí que sabem perfectament com entomà la mort el 5 de gener de 1474 d'un altre nebot seu, l'extravagant cardenal Pietro Riario. En paraules de l'ambaixador milanès a Roma: La mort de Pietro Riario als vint-i-set anys d'edat fou un cop excessiu per Sixte, i comparable a la reacció que provocà en Alexandre VI la mort del seu fill Joan de Borja3. Lògica reacció ja que sempre s'ha considerat en Pietro Riario la nineta dels ulls de l'oncle Francesco. Nogensmenys, em segueix estranyant que no coneguem com afectà al papa aquesta pèrdua, quan sens dubte estaria més que sensible després de la defunció de l'altre familiar estimat. Però encara molt més intrigant que el que he dit fins ara, és el fet que ni em puc imaginar on va ser enterrat el senyor Prefecte. Disposem de prou informació fúnebre de la majoria d'integrants dels della Rovere d'aquests anys daurats de la família; se sap perfectament on se sepultaren, i també, qui foren els magnífics escultors que erigiren i decoraren els seus monuments funeraris: Andrea Bregno s'encarregà de la d'en Pietro Riario a l'església dels Sants Apòstols, acabada amb un retrat escultòric de primer ordre; també Bregno treballà en les dels cardenals Cristoforo –mort al 1479– i Domenico della Rovere –que finà al 1501–, tots ells, naturalment, nebots de Sixte IV; i què dir de la magnífica tomba que esculpí en bronze Pollaiuolo a la cripta de Sant Pere mateix per al cabdill del clan; o la conegudíssima de Giuliano della Rovere amb les escultures de Miquel Àngel? Però jo no he sabut trobar encara on és enterrat en Leonardo i si algú li dedicà una minsa tomba.

¿Tot un Prefecte de Roma, membre de ple dret de la família reial catalana de Nàpols, duc i nebot d'un Papa que no té massa problemes d'envoltar-se de pompa i luxe i que no sapiguem gairebé res de res del seu tros de descans etern? Difícil d'explicar.

Però, i si –tal i com ha conjecturat en Jordi Bilbeny4 ja fa algun temps– aquest Leonardo della Rovere tan petit fos realment l'immens Leonardo da Vinci? I si no hagués mort aquell prematur 1475 i seguís realment viu, però en el cos històric que embolcalla un altre personatge? ¿Perquè, en el fons, què són uns documents impresos o manuscrits, sinó la cosa més fàcil de falsificar si es vol tergiversar la realitat?

Fa temps que, modestament, intento trobar el punt on en Leonardo della Rovere es converteix en el mestre Leonardo. Aquell moment o fet històric que indiqui la desaparició d'un militar i la personificació d'un artista i creador genial, l'aiguabarreig d'un i altre. L'instant en què se'ls desdobla l'existència en els llibres, per així, ser dividida una vida sola en dues porcions a primera vista distants i diferents, però que la sagacitat d'en Bilbeny ha sabut veure'n la continuïtat.

Així, doncs, mentre cercava i em barallava entre fets històrics d'aquests crucials 1474-75, intentant trobar respostes lògiques a les dades que anava analitzant per poder-les casar amb la hipòtesi que en Leonardo della Rovere no morí aquell hivern de 1475, topo amb una informació cabdal que no coneixia: l'esposa del Prefecte havia mort abans del 7 de març del 1475. "D'una segona carta de Sixte IV enviada al rei Ferran I de Nàpols el 7 de març del 1475, amb la qual el pontífex el consolava per la mort de la filla; així, doncs, es pot col·locar la defunció de Giovanna poc abans d'aquesta data"5.

Si realment aquest descobriment és cert, per què tot plegat no és més senzill d'explicar? ¿Si Joana d'Aragó havia finit sense descendència, posem a final del mes de febrer del 1475, què impedia que algú com Leonardo, humanista, coneixedor de la guerra, però no amant d'ella, geni i artista per damunt de tot, no renunciés a un rol professional i a un entorn ple de rivalitats, ganivetades a l'esquena i enveges pel poder, que potser entraven en confrontació amb el seu tarannà essencial?

¿Dels mesos que van des de la mort de Joana fins que el germà de Leonardo, en Giovanni della Rovere, hereta els ducats d'Arce i Sora i el títol de Prefecte de Roma –desembre del 1475–, no podia ser que en Leonardo hagués decidit fer un cop de timó a la seva vida i s'allunyés de la família?

Sabent que no perjudicava els seus, ja que en Giovanni seguiria potser més fermament els preceptes del poder pel poder, hauria pogut marxar cap a Milà, on l'esperava l'aventura colossal d'enfrontar-se al Cavall Sforza, escultura que tot artista important del moment envejava poder emprendre.

La vida i els seus canvis inesperats, senzillament i inesperadament, moltes vegades fan replantejar les coses i agafar un camí que no era el previst. Així, doncs, no m'estranyaria que pogués ser possible en aquest cas, on tot el que succeeix sembla estar forçat i desvinculat entre si, sobretot si sospites que aquella mort és una defunció planificada en dates posteriors, atesa la dèria de fer desaparèixer un Leonardo principesc i molt culte, per fer-lo confluir amb el personatge florentí, que no acaba de casar amb la magnitud del gran Leonardo real.

Aquesta conjectura, la que en Leonardo della Rovere va morir i renéixer en Leonardo da Vinci, és l'única que manté una lògica entre l'aparició d'un geni universal que no es presenta a la cort milanesa com a artista, sinó gairebé totalment i principalment com a eminent enginyer militar. Igualment com penetra Leonardo della Rovere en l'estructura de poder romana, a partir d'un títol i un ofici directament militars. No diuen alguns dels grans entesos que quan en Leonardo da Vinci s'ofereix com a especialista innovador en tot tipus de ginys de guerra a la família Sforza, sona tot plegat a ciència ficció? Doncs, si visualitzem un Leonardo della Rovere que canvia Roma i Nàpols per Milà, i que hauria tingut força temps en el passat per preparar-se tècnicament –atès el clar desfasament d'edats: entre deu i quinze anys més gran el de veritat que el manipulat–, tindríem un retrat de conjunt molt més real i molt menys fantasiós.

Se'ns podria dir a tall de crítica que en Leonardo della Rovere no casa amb el mestre perquè era petitet i de poca intel·ligència, tal i com ens informava Infessura; però podria ser naturalment una desinformació, ja que l'historiador descriu aquest Leonardo justament al revés de com sabem que era el geni: alt i immensament intel·ligent. A més, del que ha quedat escrit en el dietari del romà, no n'hauríem de fer massa cas, perquè no és imparcial amb els della Rovere i no diu ni una bona paraula sobre Sixte IV, bé i com reconeixen els que s'han apropat al text.

Seguint amb el fil argumental principal, també hauríem de dir que si en Leonardo da Vinci posseïa un escut d'armes, que no és cap altre que el de la família reial catalana de Nàpols6, pot ser fàcilment assimilable que podria ser perquè en Leonardo della Rovere, sent vidu d'una princesa napolitana, tenia dret vitalici a retenir aquest símbol heràldic com a escut propi.

I, per acabar, un Leonardo emparentat amb la reialesa podria desenvolupar un paper polític tal i com indica el que deixà escrit el mestre en un full del seu còdex Atlàntic. Vegem com ens ho descriu el biògraf Nicholl: "El 6 d'octubre [de 1499] Lluís XII entrava triomfalment a la ciutat. Hi passà unes sis setmanes... És aquí on entra el cas misteriós del "memoràndum de Ligny", un full del Còdex Atlàntic en què [Leonardo] escriu: "Localitza Ingil i digues-li que l'esperaràs a Amor i que aniràs amb ell a Ilopan"7. El que diu aquest petit text amb paraules clau, escrites al revés i que tant costa d'interpretar als erudits en tota la seva profunditat, no pot ser res més que un viatge diplomàtic d'en Leonardo. En l'escrit del seu diari, en Leonardo sembla que s'avisi a si mateix –igual com fem en les notes enganxades a la nevera– que ha de localitzar a Ligny el cap de les tropes franceses per esperar-lo a Roma més endavant, i llavors acompanyar-lo fins a Nàpols!

En Paolo Pellegrino ja havia copsat la naturalesa clarament política d'aquesta trobada8, tot i que aquest trasllada aquell viatge a Nàpols durant la primera invasió francesa, la de Carles VIII, al 1494. Tant hi fa per a l'argument que estic desenvolupant que la nota del Còdex Atlàntic es refereixi al 1494 i no pas al 1499, perquè en totes dues invasions d'Itàlia sabem que el gran objectiu del rei francès era recuperar el Regne de Nàpols als catalans, un territori que, des que se n'apropià la casa d'Anjou, els francesos el consideraven seu. Llavors, enmig d'un clarísim context estratègic i sabent que el comte de Ligny és un dels capitostos francesos, en Leonardo da Vinci, si fos en Leonardo della Rovere, membre de la família reial de Nàpols, no estaria jugant cap més paper que el de la política en un moment històric tan complex i perillós per al regne napolità.

Si no, què aniria a fer en Leonardo a Nàpols amb l'invasor francès? A pintar-li un retrat prop del port, després de dies de viatge a cavall? Per vendre's a l'enemic, com creuen els defensors de la història oficial, ja ho podia haver fet a Milà.

David Grau

març del 2012

1 STEFANO INFESSURA, Diario della città di Roma; a cura d'Oreste Tommassini; Istituto Storico Italiano, 1890; p. 75-76.

2 Ídem, p. 80.

3EGMONT LEE, Sixtus IV and men of letters; Edizione di Storia e Letteratura; Roma, 1978; p. 34 i 96.

4 Vg. JORDI BILBENY, "Per què penso que Leonardo da Vinci és Lleonard della Rovere"; web de l'Institut Nova Història.

5 Vg. "Leonardo della Rovere"; Dizionario Biografico degli Italiani , volum 37 (1989).

6 Vg. JORDI BILBENY, "L'escut d'armes d'en Lleonard i les armes reials catalanes"; document de recerca, web de l'Institut Nova Història.

7 CHARLES NICHOLL, Leonardo. El vuelo de la mente; traducció de Carmen Criado i Borja Bercero, Santillana Ediciones Generales, SL; 5a edició, Madrid, 2006, p. 358.

8 Vg. PAOLO PELLEGRINO," Els mecenes d'en Leonardo"; article al web de l'Institut Nova Història.